

VEDSKA KNJIŽEVNOST

Da bi se moglo razgovarati o vedskoj književnosti, potrebno je snaći se bar u njenim osnovnim članjenjima.

Sklop vedskih djela, kako ga imamo, dijeli se na četiri vede: Ṛgvedu, Sāmavedu, Yajurvedu i Atharvavedu. Veda znači znanje. Ṛc znači kiticu ili »rijek«, sāman napjev, a yajus znači izreku za žrtveni obred ili »žrlo«. To su tri vrste svetih izričaja, mantra ili »mnila«. Najstariji dio svake vede jest saṃhitā, zbirka. U Ṛgvedu saṃhitā je zbirka kitica koje se kazuju pri obredu, odnosno himana koji se sastoji od donekle samostalnih kitica. U Sāmavedu saṃhitā je zbirka kitica po kojima se pamte obredni napjevi, a u Yajurvedu zbirka prozih žrla i kitica. Atharvaveda nosi ime po jednoj od dvije vrste drevnih žrca, svećenika, što su častili oganj. Zvale su se atharvani i aṅgirasi. Blagotvorne kitice, odnosno himni, u zbirci te vede, prema kasnijoj tradiciji, zovu se po prvima, zlokobne po drugima. Himni koji se grade iz rjekova zovu se sūkte, blagorjeci. Na saṃhite se nadovezuju u svim vedama djela koja tumače njihovu obrednu upotrebu, brāhmaṇe. No obredi o kojima govore nisu iz doba saṃhitā, nego su mlađi i, vjerojatno, doradeniji. Tajniju nauku o obredima iznose još mlađi tekstovi, āraṇyake, koje svršuju posebnom vrstom djela, upanišadima, a ove su postale temelj kasnijoj indijskoj filozofiji. Sve se te vrste tekstova smatraju objavom ili, kako Indijci kažu, čuvenjem, śruti. Na njih se još nadovezuju stručna djela koja su se u brahmanskim školama proučavala radi potpunoga ovladavanja Vedama. Vede su se, naime, učile u cijelosti napamet, što je za nas jedva zamislivo! Te struke uz njih vezane jesu obredne (kalpa): o kućnim obredima (gṛhya), o objavnim obredima (śrauta; od śruti, v. gore), o pravu i običajima (dharma) i o mjeranju žrtvenoga prostora (śulva); zatim jezične: fonetika (śikṣā), gramatika (vyākaraṇa), etimologija (nirukta) i metrika (chandas), koje pomažu vjernu čuvanju svetih riječi; i, napokon, astronomija (jyotiṣa), potrebna radi obrednoga kalendara. Stručna su djela pisana u sažetim iskazima, sūtrama, te se i sama zovu sūtre. Ona se ne smatraju čuvenjem, nego sjećanjem, smrṭi, kako Indijci zovu predaju koja nije natprirodnoga podrijetla. Pojedinu vedu čine, dakle, njene saṃhitā, brāhmaṇe, āraṇyake, upanišadi i sūtre. No takav sklop djela nije odjednom nastao.

Najstarija zbirka tekstova u toj književnosti jest Ṛgvedasamhitā ili Ṛksamhitā. Ona sadrži 1028 sūkta, blagorjeka, himana, podijeljenih na 10 krugova, maṇḍala. Među krugovima smatraju indolozi II–VII krug najstarijim zbirkama. Oni se tradicionalno pripisuju pojedinim porodicama pjevača: II krug Gṛtsa-

mađi, III krug Viśvāmitri i njegovima, IV Vāmadevi, V Atriju i Atrijevićima, VI Bharadvāji i njegovima, a VII Vasiṣṭhi. Viśvāmitra i Vasiṣṭha ostali su slavni likovi moćnih vidjelaca takmaca i u kasnijoj nevedskoj, hinduističkoj književnosti. O njima se i u epu Mahābhārata pričaju brojne priče. Inače se o vjerodostojnosti ovih pripisivanja auktorstva, koje nam daju kasniji vedski popisi, indolozi spore. Ipak polazeći od njih izdvajaju spomenute krugove od ostalih. Mlađim se zbirkama smatraju VIII i I krug gdje se javlja mnogo pjesnika, no ističu se, naročito u VIII, brojem pjesama porodice Kāṇva i Āṅgīrasa. IX krug ne pripada pojedinoj porodici, nego su u nj sabrane pjesme posvećene biljci somi i piću što se od njega pravi. Soma se prinosi kao najizvrsniji žrtveni prinos bogovima, te se i sam smatra silnim bogom Somom. To je najznatiji trag žrtvene namjene ṛgvedskih blagorjeka, sūkta, u samome rasporedu zbirke. Napokon, X krug se smatra najmlađom zbirkom i sadrži dijelom najmlađe blagorjeke. Jedino se u njemu jasno nazire mlađi postanak i po jezičnome obliku. No to ne znači da ne možemo u njemu naći i vrlo starih sadržaja koji u drugim krugovima nisu mogli naći mjesta jer izlaze iz okvira njihovih tema ili ne pripadaju njihovim porodičnim predajama.

Većina blagorjeka u zbirci pohvale su i molitve upućene brojnim bogovima: Indri ili pak Agniju, bogu Ognju, koji daruju dug život, stoku i potomstvo, Soma koji daruje besmrtnost, ili, na primjer, Varuṇi, Mitri i drugim Ādityama, vrlo znatnoj i pomalo izdvojenoj skupini bogova što čuvaju istinu i pravdu.

Ṛgvedski himni svjedoče nam o boravku Arijaca u Pañjābu, negdje na istok do svete rijeke Sarasvatī između današnjega Sutleja i Jumne ili Yamune. Yamunā i Gaṅgā jedva se spominju. Arijci su podijeljeni u plemena među kojima se ističu u pjesmama Pūruī, Anui, Yadui, Turvaśe, Druhyui, Bharate. Ona se bore i međusobno i s tamnoputim domorocima, dāsama ili dasyuima. Da se radi o domorocima, a ne bilo kakvim neprijateljima ili čak zlodusima, svjedoči upotreba te riječi na natpisima akhaimenidskih kraljeva u perzijskome obliku dahyu, gdje označuje osvojene zemlje. Tek u jednome himnu iz najmlađega kruga (Puruśasūkta, X 90) spominje se unutarnja podjela društva na četiri varṇe: brahmane, rājanye, vaiśye i śūdre, tj. na staleže onih koji se bave svetom riječju Veda, onih koji se brinu za vladanje i ratovanje, onih koji se brinu za gospodarstvo, te onih koji prethodnima trebaju služiti. Takva je brahmanska načelna podjela, u koju su se sve uže prirodne zajednice trebale uklopiti, ostala značajna za Indiju kroza svu povijest.

Mlađe su zbirke Sāmavedasamhitā ili Sāmasamhitā i Yajurvedasamhitā ili Yajuḥsamhitā. Metrički govor rjekova, ṛci, nije naime ostao, ako je ikada bio, jedini oblik obraćanja božanskim silama. Uza nj se razvilo i pjevanje himana po određenim napjevima, sāmanima. Razvio se i vrlo složen govor radnja, oblikovanja žrtvenih prostora, kretanja u njima i baratanja brojnim posvećenim oruđem u koje spada i cijela vrlo zamašna kuhinja jer ljudi pri žrtvi izmjenjuju hranu s bogovima. Sve te radnje prate moćne izreke u prozi, yajusi, kojima se svećenik obraća svim predmetima i silama sred kojih se kreće, ujedno se zaštićuje od njih i osmišljava svoje radnje.

Sāmavedasamhitā ima dva dijela: prvi se dio, pūrvārcika, sastoji od 583 kitice, ṛci, po kojima se pamti isto toliko napjeva, sāmana; tomu je dodana jedna āraṇyaka (– samhitā); drugi dio, uttarārcika, sastoji se od 400 pjesama poredanih po redu glavnih žrtvenih obreda pri kojima se pjevaju. Napjevi su zabilježeni tek u mlađim pjesmaricama, gānama: grāmageya, āraṇya, ūha i

ūhya, i to najčešće brojevima od 1 do 7 za sedam nota koje odgovaraju našima f, e, d, c, b, a, g. Riječi kitica i pjesama preuzete su gotovo sve iz Ṛgvedasamhite, ali u nešto mlađoj verziji.

I mantrе od kojih se sastoji Yajurvedasamhitā raspoređene su po obredima. Štoviše, ta je samhitā osobito povezana sa svojim brāhmaṇama, djelima koja raspravljaju o obredima i tumače brāhmane, svete izreke iz samhitā. Kako je rasla složenost obreda i njihov značaj, brahmāni, svećenici, koji su prenosili i tumačili ovu samhitu, razvili su brojnije škole no prenosioci i tumači drugih samhitā. Većina je yajurvedskih škola tumačenja povezala neposredno sa mnilima, tako da Yajuḥsamhitā u redakcijama grana Kāṭha, Maitrāyaṇī i Taittirīya obuhvaća i brāhmaṇe. Samo su Vājasaneyini proveli podjelu između te dvije vrste riječi, te se njihova redakcija naziva Bijelom Yajurvedom za razliku od drugih »crnih« redakcija. Bilo je i drugih škola, a spomenute su se dalje dijelile, na primjer Taittirīye na Baudhāyane, Apastambe, Hiranyakeśine i druge.

Najbolji je primjer rasporeda Yajurvedasamhite redakcija Vājasaneyina. Ona ima 40 odsjeka. 1–2. odsjek sadrže molitve za žrtvu pri mlađu i uštapu (darśapūrṇamāsa) i prinos grumena riže precima (piṇḍapitṛyajña); 3. za lijevanicu u oganj (agnihotra) i žrtve što se prinose svaka četiri mjeseca (cāturmāsya); 4–10. za žrtve some i pripadne životinjske žrtve: za kraljevske obrede vājapeya, pijenje za krjepkost, i rājasūya, kraljevsko posvećenje; 11–18. odsjek sadrže molitve i žrla za gradnju velikoga žrtvenika za oganj (agnicayana), što traje punu godinu; 19–21. sadrže izreke za obred sautrāmaṇī pri kojemu se prinosiло pivo ili rakija (? surā) umjesto some; 22–25. odsjek za žrtvu konja (aśvamedha) kojom je vladar potvrđivao neospornu vlast; možda već od 19., ali sigurno bar od 26. odsjeka počinje mlađi dodatak zbirci; 26–29. odjeljak sadrže dodatke prethodnim molitvama; 30. nema molitava, nego pobrojava 184 čovjeka koje bi trebalo žrtvovati za veliku ljudsku žrtvu (puruśamedha), no nije sigurno da se ona ikada prinosiла, mogla je predstavljati samo misaono nadmašavanje konjske žrtve, ali na vrlo značajan način, o čemu će biti još riječi; 31. odsjek predstavlja verziju blagorjeka o Čovjeku, Puruśasūkte iz Ṛgvedasamhite (X, 90), koji ćemo ogledati; taj 31. i slijedeći 32. odsjek, gdje se bog Prajāpati jednači s Čovjekom i s brāhmanom, samhitskom riječju, smatraju se misaonim djelima, upaniśadima; 32–34. odsjek sadrže izreke za najveću žrtvu, sarvamedhu, žrtvu svega, pri kojoj žrtvovatelj daje sve svećenicima te se povlači u pustinjaštvo; i amo je uklopljena jedna kratka upaniśad; 35. odsjek sadrži izreke za pogreb; 36–39. za otajstveni obred pravargya gdje se kotao s mlijekom i druga žrtvena oruđa slažu u lik čovjeka; napokon 40. odsjek zauzima vrlo poznata upaniśad Īśā.

O obredima bit će napose riječi. Ovdje valja napomenuti promjenu zemljopisnoga obzora u Yajurvedasamhiti. Arijci se sada nalaze u Doābu, dvorječju između Gaṅge i Yamune, a najznačajniji narodi sada su Kurui i Pañcāle, narodi o kojima nam govori veliki ep Mahābhārata. Ako pretpostavimo da su Arijci sa sjeverozapada, sve od Pañjāba, prodirali polako na istok, a zatim i na jug, dobivamo izuzetno jednostavno i vrijedno mjerilo za relativno datiranje pojedinih djela. Tada je jasno da se u Yajuḥsamhiti izmijenilo i povijesno razdoblje. U Sāmavedasamhiti promjene se nisu mogle uočiti ako bi ih i bilo, jer su u nju preuzeti rijeci iz Ṛgvedasamhite, dok Yajurvedasamhitā ima tek malo kitica iz ṛgvedske zbirke, a drugo su vlastita žrla i rijeci. Ṛgvedasamhitska plemena imala su kraljeve, ali po složenosti kraljevskih obreda u Yajurvedasamhiti, ma

koliko oni sadržali drevnih običaja kao što su kockanje i simbolička pljačka stoke, čini se očitim da je kraljevska vlast ojačala i postala svečanija. Uloga obreda raste. A na mjesto starih ṛgvedasamhitskih bogova širi se bog žrtava Prajāpati. Nešto je porasla važnost bogovima Višṇuu i Rudri, koji se sve češće zove Śiva, kao kasnije u hinduizmu. I brāhman sve više dobiva značenje počela, bliže upanišadskom. U mlađoj će religiji, hinduizmu, Brahman, »gospodar brāhmana«, Višṇu i Śiva zauzeti mjesto vrhovnih boštava.

Obje se kasnije zbirke razlikuju od Ṛgvedasamhite po obrednome rasporedu kojemu su podređene. No dok yajurvedska služi svima obredima, sāmavedska služi pjevanju samo na žrtvama some.

Tko pozna Ṛgvedu, Sāmavedu i Yajurvedu, samhite i mlađe dijelove, ima trostruko znanje, trayī vidyā. Ali vjerojatno je da sprva one nisu bile tako povezane. Ṛgvedska samhitā nema obredni raspored. A yajurvedska dharmasūtra iz škole Āpastamba određuje da se prekine kazivanje Ṛgvede ili Yajurvede kada se odnekud začuje lavež pasa, revanje magaraca, zavijanje vukova i čagljeva, krik sove, zvuk glazbala, plač ili zvuk sāmāna (Āpdhs. I, 3, 10, 19). Dakle, yajurvedski brahmani u doba toga usporedno mladog djela još nisu priznavali Sāmavedi ravnopravnost s drugim vedama, ako riječ sāmān tu ne znači kakve druge napjeve. Neosporni ugled Ṛgvede još je jedan znak njene prvotnosti.

Još je sporniji no položaj Sāmavede bio položaj četvrte vede i njene zbirke, Atharvavedasamhite ili Atharvasamhite. Ona sadrži ponajviše kitice, ṛci, i nešto prozih izreka. Uglavnom je nezavisna, svega sedmina kitica preuzeta je iz Ṛgvede. Izreke u njoj služe ublaživanju bogova i kajanju (prāyaścitta), uklanjanju zloduha i bolesti (bhaiśajya), stjecanju duga života (āyushya), proklinjanju neprijatelja i čaratelja (ābhicārika), blagoslivljanju prijatelja, ljubavnim čarolijama (strīkarman), čarolijama u korist kraljeva (rājakarman) i brāhmana, postizanju sloge (sāmmanasya), a ima i razmatranja o postanku i naravi svijeta. Često se ne razumije značaj tih razmatranja u kojima se kuša otkriti narav svemira i djelovati na božanske sile koje ga ispunjavaju, i to kroz biće koje se žrtvuje pri obredu jer ono biva istovjetno cijelome svemiru! No glavni sadržaj atharvavedske zbirke jesu izreke za čarobne obrede, to jest takve koje trebaju koristiti pojedincu u bolesti, ratu, ljubavi, vladanju i sl. Te izreke dijelom potječu iz tako stare predaje da pokazuju zapanjujuće sličnosti s bajanjima u nas ili u Germana. Usprkos tome, njihovo sabiranje u zbirku pripada mlađemu dobu no sastavljanje ṛgvedske zbirke. To se očituje i u jeziku. Zemljopisni je obzor dolina Gaṅge, kao i u Yajurvedasamhiti. Često se pretpostavlja da su Arijci u vrijeme stvaranja Atharvasamhite prodrli još dalje na istok po tome što se u njoj spominje tigar kao najstrašnija zvijer, a da ga vjerojatno nije bilo u zapadnim krajevima. Četiri varṇe učvršćene su u svijesti.

Za razvoj religijskih pogleda značajno je da se bogovi shvaćaju kao sve jedinstvenija skupina koja zaštićuje od zloduha, asura. To je sada i glavni razlog obraćanja bogovima. Takva je predodžba dvaju tabora razvijena kasnije i u brāhmaṇama. Ona, međutim, znači veliku promjenu u izraživanju naspram ṛgvedskoj zbirci gdje su asure vrlo moćni bogovi, deve, kao Varuṇa i Mitra, koji više no drugi čuvaju pravdu i istinu, ṛtu, no baš su zato i strašni, naročito Varuṇa. Kasnije se ta boštva poimence još spominju među devama, ali je naziv »asure« u Indijaca prešao na zloduhe. Među Irancima dogodilo se obratno. Jedan je asura postao vrhovni bog, avestički Ahura Mazdā, drugi, Miθra, bio u

velikoj cijeni, dok su devama (avest. daēva) nazvani njihovi zli protivnici. U Slavena je jedan asura, na vedskome Bhaga, dao ime za »boga« uopće, mada mu je ime prvo značilo dobrobit, ono što »ubogi« i »nebogi« nemaju, a »bogati« imaju. Tako su se samostalno razvile religije kojima izrazi čuvaju tragove zajedničkoga izvora¹.

Iako čuva više starine nego yajurvedska ili sāmavedska zbirka, a sabrana je otprilike kada i yajurvedska, Atharvavedasamhitā nije ušla lako u sveto znanje. Ono je ostalo »trostruko«. Svećenik koji je uz obred kazivao ṛgvedske rjekove zvao se hotar, što znači žrtvovalac, lijevač lijevanica (usp. juhota), a kasnije (?) se tumači kao zazivač (usp. havate). Onaj što je vršio radnje mrmljajući žrla iz Yajurvede zvao se adhvaryu, što znači onoga koji ne pozljeđuje (usp. dhvarate), ili, možda, onoga koji ide žrtvenim putem (usp. adhvan), a onaj što je pjevao sāmavedske pjesme po napjevima uza žrtve some zvao se udgātar, što znači pojac. To su osnovne službe potrebne za objavne brahman-ske obrede (śrauta). I odatle je svećenik kojemu je pripadala Atharvaveda-samhitā bio isključen. Stoga je toj zbirci dodat kao posljednji, dvadeseti, odsjek (kāṇḍa) izbor iz ṛgvedskih himana. A 15. i 16. odsjek, sastavljeni u prozi kao brāhmaṇe, slično brāhmaṇolikim dijelovima Crne Yajurvede, približivale su ovu zbirku obrednome izgledu, mada njen raspored nije obredan, već je sređen ponajviše prema duljini pjesama. Zbirka se pripisivala kućnome ili dvorskome svećeniku, purohiti, i vjerojatno su njeni blagoslovi, prokletstva i čari nalazili na dvorovima, kao i tradicionalno u puku, veliku primjenu. Kao što je Ṛksam-hitā upućena u prvome redu na svečane objavne obrede (śrautakarman), tako je Atharvasamhitā upućena na kućne (gṛhyakarman), mada se kasnije sūtre koriste velikim dijelom drugačijim zbirkama izreka, osobito za kućne obrede.

Kada je Atharvaveda napokon sa svojim dodacima stekla ugled među ostalim trima vedama, bila je pripisana brahmānu, svećeniku koji zna tri vede i pazi pri obredu na hotra, udgātra i adhvaryua da gdje ne pogriješe.

Svaka od četiri vede sadrži uz samhitu i brāhmaṇe. Najbolji je primjer brāhmaṇa škole Vājasaneyina: Śatapathabrāhmaṇa. U recenziji Mādhyamdina, koji su ogranak te škole, ima 14 knjiga. Prvih 9 tumači 18 odsjeka Vājasaneyi-samhite (v. gore). Od njih u prvih 5 poučava Yājñavalkya Vājasaneya, po kojemu se škola zove, o obredima za koje su molitve sadržane u prvih 10 odsjeka samhite (v. gore). U druge 4 knjige poučava Śāṇḍilya o obredu agnicayana. U 10. on objavljuje otajstvo ognjenoga žrtvenika. Knjige 11. i 12. sadrže dodatke, ali uz to opisuju obrede uvođenja (upanayana) mladoga Arijsca iz prvih triju varṇa u zajednicu, pri kojima on stupa u nauk kod nekoga brahmana da nauči Vede, te govore o dnevnoj obavezi čitanja Veda. 13. knjiga govori o pogrebnim obredima i o žrtvama aśvamedha, puruśamedha i sarvamedha. 14. o obredu pravargya. Ta se knjiga smatra āraṇyakom, a zadnjih joj šest poglavlja čine slavnu upanišad Bṛhadāraṇyakopanišad.

Śatapathabrāhmaṇa svjedoči o daljemu širenju Arijsca na istok. Pripovijeda (1, 4, 1, 10–21) o kralju Māthavi Videghi kojega je Agni Vaiśvānara, bog ognja što pripada svima ljudima, sa obala rijeke Sarasvatī poveo, paleći sve pred sobom, na istok do obala Sadānīre (vjer. današnji Gaṇḍak ili Rapti) i odredio mu sjedište istočno od te rijeke. Tu je on osnovao kraljevinu Videgha, kasnije Videha. Rijeka je bila granica prema drugoj kraljevini, Kosali, gdje je,

¹ usp. R. Katičić: *Jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb 1971., str. 170.

po legendi, kraljevaio Rāma, junak epa Rāmāyaṇa. Śatapathabrāhmaṇa spominje, međutim, još jednoga kralja u Videhi, Janaku, koji učeno raspravlja s Yājñavalkyom o obredima, a to bi mogao biti kralj koji je u epu otac Rāmine žene Sīte. Sam Yājñavalkya čini se da je bio učitelj iz tih istočnih krajeva, a Śāṇḍilya sa sjeverozapada. Tako bi najrazvijenija škola najobrednije vede, vājasaneyinska, bila sa istoka! Tolika je zemljopisna i povijesna udaljenost ṛgvedske zbirke i brāhmaṇe Bijele Yajurvede.

U brāhmaṇama prvak je bogova Prajāpati, bog žrtve i otac stvorenja. Tako one dočinju yajurvedske predodžbe. I atharvavedski pogledi utječu u njih. Tako su deve i asure, koji žrtvenim obredima ovladavaju svijetom i sukobljavaju se međusobno, ovdje uzor ljudskim žrtvovateljima. U ṛgvedskim brāhmaṇama opisuju se svemirska značenja raznih metričkih obrazaca, a u sāmavedskima raznih napjeva. No koliko god pripada pojedina brāhmaṇa svojoj vedi, svima je osnovni sadržaj zajednički.

Dioba je društva na varṇe u brāhmaṇama već samorazumljiva. Isto tako i prvenstvo brahmana pred kṣatriyama (u RV X 90 rājanyama), vaiśyama i pogotovu śūdrama. No još je jedna podjela prisutna u tim djelima. Čovjek zauzimalje mjesto u društvu prema razdoblju života. Spomenutim uvođenjem (upanayana) postaje u mladosti pravi član društva i svoje varṇe, naukuje godinama kod brahmana i time usvaja duhovni svijet Veda. U to se doba zove brahmacārinom, sljediteljem brāhmaṇa, svete riječi. Kada svrši nauk, treba se oženiti i postati gṛhastha, domaćin. Pod starost, pošto zbrine dom i djecu, preporučuje se da se povuče u šumu kao pustinjač, vānaprastha, tako da pred smrt može kao saṃnyāsin, onaj koji je sve odbacio, postići potpunu duhovnu slobodu. Toj podjeli na četiri životna razdoblja, āśrama, analogna je podjela veda na saṃhite, brāhmaṇe, āraṇyake i upanišadi. No sve te podjele donekle izražuju sklonost brahmana sustavnosti s jedne strane i nastojanje da ustroje društvo s druge. Podjela na āśrame treba omogućiti da se i obiteljski život Arijaca poveže s brahmanskim svijetom, a i da se samosvojni pustinjači, koji u svakome društvu nose previše nezavisne poglede, nominalno uvedu u redovit životni okvir toga svijeta. Podjela na četiri varṇe nastoji dati opći i pregledan obrazac prirodnoj podijeljenosti indijskoga društva na premnoge jāti, kaste, endogamne, komezalne i profesionalne zajednice određene rodom, mjestom ili zanimanjem, a nadasve dharmom, društvenim i obrednim ustrojem života, koje su nastajale tijekom povijesnih prožimanja arijskih plemena i drugih naroda, domorodaca i došljaka. Tijekom indijske povijesti, države i veće društvene zajednice redovito su uklapale jāti u se ne razarajući ih, te su se one održale kroz mnoge promjene sve do danas.

Āraṇyake, »šumska djela«, misaon su dočetak brāhmaṇa. Predstavljaju uglavnom izbor tajnovitijih i opasnijih obreda, određenih da se izvode na osami u šumi.

Upanišadi su već djela koja su po naravi mogla ne samo preživjeti zamiranjima vedskih obreda i nazora u doba rađanja novih vjerskih djela unutar epske književnosti, purāṇa, i novih nazora na svijet i bogove, hinduizma, nego su mogla čak i povesti misaonost u novim obzorima. One su kraj Veda, vedānta. Često se u kasnijim filozofskim školama »ortodoksno« priznavanje Veda može razumjeti samo kao priznavanje upanišadi. Slika se svijeta u njima izmijenila. Njihove mislioce obuzima želja da se izbave iz protoka svijeta kroza smrti i ponovna rađanja, iz saṃsāre, i u dubini svojega duha, ātmana, da nađu oslobo-

PREGLJED VEDSKE KNIŽEVNOSTI
(po Renou-Filliozat: L'Inde classique, str. 310–311)

	Rgveda		Sāmaveda		Yajurveda		Atharvaveda
sarṇhitā	Bksarṇhitā	Sāmasarṇhitā	Sarṇhitā	Yajurveda	Bijela Yajurv.	Atharvasarṇhitā	
vedska škola	Šākala Vāṣkala	Kauthuma ili Talavakāra	Ṇṛṇhitā Kāṭhaka Maitrāyaṇi Taittirīya Kaṭhaka Kāpiṣṭhala	Yajurveda	Vajasaneyin (Mādhyandina i Kāṇva)	Šaunaka i Paipalāda	
brāhmaṇa	Aitareya ili Sāṅkhāyana	Pañcaviṇṣa ili Tāṇḍya- mahā Ṣaḍviṇṣa	Kaṭha (fragm.)	Taittirīya	Ṣatapatha (2 rec.)	Gopatha	
āranyaka	Aitareya ili Sāṅkhāyana	Āranyaka- sarṇhitā Āraṇyagāna	Kaṭha (fragm.)	Taittirīya	Bṛhad- (2 rec.)		
upaniṣad	Aitareya Kauṣṭiki-	Chāndogya Kena	Kaṭha Maitrī (Kāṭhaka)	Taittirīya Ṣvetāśvatara ili Mantra Mahānārā- yaṇa	Bṛhadā- raṇyaka (2 rec.) Īśā ili Īśāvāsya (2 rec.)	Mundaka Māṇḍūkya Prasna itd.	
śrautasūtra	Āśvalā- yana Sāṅkhāyana	Lātyāyana Drāhyāyana Māśaka ili Ārṣeyakalpa	Yajña Kāṭhaka (fragm.)	Mānava Vārāha (fragm.)	Baudhāyana Vādhūla (fragm.) Bhāradvāja Āpastamba Hiranyakeśi- ili Satyāśādha Vaikhānasa	Vaitāna	

gṛhyasūtra	Āśvalāyana (2. rec.)	Gobhila Khādīra Drāhyāyana	Jaiminiya	Kāthaka ili Laugākṣi	Mānava Vārāha	Baudhāyana Āgniyeśya Vādhūla Bhāradvāja Āpastamba Hiranyakeśi- Vaikhānasa	Pārsakara ili Kāṭya	Kauśika
dharmasūtra		Gautama		Laugākṣi	Mānava (?) Āpastamba Hiranyakeśi- Vaikhānasa	Baudhāyana Vādhūla Āpastamba Hiranyakeśi- Vaikhānasa	Šaṅkhalī- khita	Paithīnasi
śulvasūtra				Laugākṣi Vārāha	Mānava Vārāha	Baudhāyana Vādhūla Āpastamba Hiranyakeśi- Vaikhānasa	Kātyāyana	
prātiśākhya (fonetički piručnici)	Bk	Bktantra Sāmatantra Puṣpasūtra Pañcavidha				Taittirīya	Vājasaneyi- ili Šuklayajur- veda	Atharva (Cāturādhyā- yika) (2 rec.)
razno	Nirukta Anukramaṇī Bṛhaddevata Ṛgvidhāna	Ārṣeyabrāhmaṇa Sāmavidhāna Nidānasūtra Karmapradīpa Mantrabrāhmaṇa itd.				Baudhāyana- pariśiṣṭa Mantrapāṭha Mantra- sarnhitā	Ārṣeya- brāhmaṇa	Atharvaveda- pariśiṣṭa
smṛti (običajno pravo)	Vāsiṣṭha	Gautama (?)		Vaiṣṇava	Uśanas Hārīta Manu	Bhāradvāja	Yajñavalkya Šaṅkhalīkhita	
purāṇe (vezane uz ved. škole)		Mārkaṇḍeya		Brahma (?) Viṣṇu- dharma- tara	Caturvīm- śati	Agni		

đenje, mokšu. Riječ bráhman (n.) tu gotovo dobiva značenje objave bitka, i oslobođenje je moguće zato jer su ātman i brahman isto!

Sūtre više nisu objava, odnosno čuvenje. One su ljudska predaja. U njima su već začete mnoge znanosti u kojima su se Indijci kasnije istakli: jezične znanosti, astronomija i matematika. Obredne sūtre (kalpa) glavni su izvor za cjelovito poznavanje vedskih obreda, kućnih (gṛhya) i objavnih (śrauta). Za razliku od brāhmaṇa sūtre ne opisuju smisao obreda, nego njihov tok. No ti su obredi dijelom još mlađi no oni u brāhmaṇama, te se za tumačenje ranijih djela sūtrama treba oprezno koristiti. Pojedine sūtre uzimaju navode uglavnom iz vede kojoj pripada škola u kojoj su sastavljene, a više puta imaju i svoje dodatne zbirke izreka. Napokon, dharmasūtre su začetak indijskoga prava, vezan uz čuvanje obredne čistoće. Neke su sūtre, npr. škole Āpastamba, čini se, nastale na jugu Indije, te se i to uklapa u zemljopisne i povijesne tokove razvoja Veda, i dopunjava pretpostavku o kasnoći sūtra.

Povrh svega toga uz Vede se vežu još brojna djela, kao priručnici, popisi i slično, koja služe poput misala, brevijara ili lekcionara lakšem ovladavanju svetim znanjima i njihovoj primjeni.